

XXXIV. međunarodna konferencija Okrugloga stola o arhivima (CITRA), Budimpešta, 6–9. listopada 1999.

Od 6. do 9. listopada 1999. u Budimpešti je održana XXXIV. međunarodna konferencija Okrugloga stola o arhivima, posvećena pitanju dugotrajne zaštite informacija. Ovom konferencijom završen je trogodišnji ciklus CITRA-a posvećen problemu dostupnosti informacija koji je obrađen u tri šira tematska područja tijekom ove i protekle dvije godine: pravni aspekti pristupa informacijama, pristup informacijama – tehnološki izazovi i dugotrajna zaštita informacija. Na konferenciji su sudjelovali predstavnici arhiva i arhivskih društava iz 66 zemalja članica Međunarodnog arhivskog vijeća, članovi tijela i odbora MAV-a i predstavnici nekoliko srodnih organizacija. Tema ovogodišnje CITRA-e je obrađena u četiri radne sjednice: stanje problema, analiza prakse u arhivima, razvoj politike i strategije zaštite te razvoj i prenošenje znanja. Peta radna sjednica bila je posvećena raspravi o pojedinim pitanjima koja su mogli izložiti sudionici u svezi s temom konferencije.

Prva radna sjednica bila je usredotočena na koncept zaštite u širem smislu kao jednu od temeljnih funkcija arhiva, koja obuhvaća pravne, tehničke i tehnološke, etičke i organizacijske komponente te tako čini integralni dio upravljanja arhivima u cjelini. Temu je uvodno obrazložio Lajos Körmendi iz Mađarskog nacionalnog arhiva podsjećajući na važnost usvajanja i provođenja cjelovite i konzistentne politike za dugoročnu zaštitu arhivskoga gradiva, u okruženju u kojemu potreba za brzim pristupom i dostupnošću informacija potiskuje interes za problem trajne zaštite. Kao ustanove čija je osnovna zadaća dugoročno čuvanje arhivskog gradiva radi njegova korištenja u budućnosti, arhivi su suočeni s problemima organizacijske, tehničke i materijalne naravi na koje moraju dati odgovor te stoga unutar cjelovitog sustava upravljanja trebaju voditi računa o tome kako se pojedine odluke i pojave odražavaju na mogućnost i racionalnost trajne zaštite gradiva. Pored koncepta zaštite u užem smislu – koji obuhvaća tehnike i postupke preventivne zaštite, konzervacije i restauracije – politika dugoročne zaštite mora voditi računa o akvizicijskoj politici arhiva i vrednovanju, tehnologiji koja se koristi za kreiranje i upravljanje dokumentima, dostupnim materijalnim i ljudskim resursima sada i u budućnosti, troškovima i isplativosti. Imajući u vidu sve veću zaokupljenost elektroničkim dokumentima i informatičkom tehnologijom, upozorio je na veličinu i važnost problema zaštite konvencionalnog gradiva. Naglasio je važnost koju u dugoročnoj zaštiti imaju pouzdane i provjerene tehnologije i postupci – poput mikrofilma – i upozorio na opasnost od gubitka informacija ako se primjenjuju postupci koji nisu dovoljno provjereni i ispitani.

Problem organizacije i rukovođenja zaštitom, kao jednom od temeljnih funkcija arhiva, obradila je Helen Forde iz Nacionalnog arhiva Ujedinjenog Kraljevstva u

izlaganju pod naslovom *Preservation as a Strategic Function and an Integrated Component of Archives Management; Or Can We Cope Without It?*. U ovom tekstu ona postavlja pitanje, više retoričko, da li je u današnjim arhivima moguće provoditi djelotvornu zaštitu gradiva bez eksplicitno definiranog cjelovitog programa zaštite na konceptualnoj i provedbenoj razini. Polazeći od tvrdnje da je zaštita "proces kojim treba upravljati, a ne problem koji treba riješiti," obrazložene pregledom razvoja koncepta zaštite u arhivima u proteklih pedeset godina i analizom ključnih segmenata zaštite, zaključuje da zaštita treba biti integralni dio upravljanja svim osnovnim funkcijama arhiva, izostanak kojeg arhive čini ranjivima i dovodi u pitanje njihovu sposobnost da gradivo čuvaju dugoročno i tako osiguraju njegovu dostupnost tijekom vremena. Upravljanje postupcima zaštite je, prema njezinim riječima, previše važno, bez obzira na veličinu i vrstu arhiva, da bi ga se moglo prepustiti slučaju. S druge strane, upravljanje informacijama je jedan od osnovnih zahtjeva koji se postavlja pred suvremenu administraciju i koji naglašava potrebu za postojanjem arhiva, a time i potrebu za njihovom sustavnom zaštitom. Planiranje i upravljanje sustavom zaštite u arhivima prije pedesetak godina moglo se činiti irelevantnim, no danas, uslijed sve veće količine gradiva koje arhivi moraju obraditi, pojave novih vrsta dokumenata, medija i tehnologija te, ništa manje važno, naraslih zahtjeva i očekivanja korisnika, planiranje i upravljanje postaju ključni čimbenici o kojima ovisi uspješnost dugoročne zaštite gradiva. Autorica ističe pet elemenata koji uvjetuju planiranje i upravljanje zaštitom: izrada i održavanje standarda za zaštitu arhivskog gradiva (od standarda koji se odnose na objekte i opremu do opisnih standarda), prilagodba načinu korištenja gradiva koje u dvadesetom stoljeću pokazuje tendenciju da se sve češće mijenja, potreba da se dokumenti čuvaju u autentičnim i vjerodostojnim oblicima i formatima, racionalno vrednovanje i odabiranje gradiva te troškovi zaštite, odnosno analiza isplativosti ulaganja u dugoročnu zaštitu i opravdanje troškova kroz primijenjena rješenja i postupke. Nedostatak sredstava i rastuća količina gradiva na različitim medijima i formatima čine pristup koji bi se zasnivao na pojedinačnoj obradi oštećenih dokumenata unaprijed osuđenim na neuspjeh, a sustav preventivne zaštite, koji pored održavanja objekata i opreme uključuje i vrednovanje, opis, izradu i primjenu standarda i planova za postupanje u slučaju nesreće te pridržavanje pravila rukovanja gradivom, postaje jedini, ne samo isplativ, nego i jedini mogući pristup dugoročnoj zaštiti arhivskog gradiva. Taj sustav, zaključuje autorica, ne treba shvatiti kao niz pojedinačnih mjera, nego kao integralni dio upravljanja arhivima u svim njihovim osnovnim funkcijama.

O konceptu zaštite govorio je i Jacques Grimard iz kanadskog nacionalnog arhiva. Analiza politike i strukture troškova za zaštitu gradiva u nekim arhivima pokazuje da se težište zaštite sve izraženije pomiče k preventivnoj zaštiti i planiranju te upravljanju zaštitom kao procesom. Ulaganja u preventivnu zaštitu pokazala su se

daleko isplativijima, a s obzirom na ograničena sredstva koja arhivima stoje na raspolaganju, može se očekivati da će u budućnosti sve veći postotak sredstava za zaštitu morati biti uloženi u preventivnu zaštitu.

Druga radna sjednica bila je posvećena zaštiti pojedinih vrsta gradiva: tradicionalnog knjižnog i arhivskog gradiva, audiovizualnog i elektroničkog gradiva te zaštiti usmene predaje. O zaštiti tradicionalnog gradiva pisanog na papiru i pergameni govorila je Beatrix Kastaly iz mađarske nacionalne knjižnice. Kako se radi o organskom materijalu, ovo gradivo nužno s vremenom propada, na što utječu sastav i kvaliteta materijala, uvjeti u kojima je pohranjeno i ljudski faktor. Svaki je materijal podložan promjenama i propadanju s vremenom, taj proces ne može biti zaustavljen, ali ga je moguće usporiti i kontrolirati. Postupci kojima se to postiže mogu se podijeliti u preventivne (poboljšanje uvjeta pohrane, nadzor mikroklimе u spremištu, obrazovanje osoblja koje rukuje gradivom i korisnika, planiranje i priprema za postupanje u slučaju nesreće) i retrospektivne (konzervacija, restauracija i reprografija). Zaštita se ne može smatrati izdvojenom funkcijom ustanove koja čuva gradivo, ona treba biti ugrađena u sve funkcije, od prikupljanja gradiva do korištenja. Komponente takvog pristupa zaštiti mogu biti: izrada kriterija akvizicijske politike i odabiranje onoga što treba čuvati, procjena potreba za zaštitom i analiza stanja u kojem se gradivo nalazi, određivanje prioriteta, odabir mjera i postupaka koji će se primjenjivati u zaštiti pojedinoga gradiva i izrada plana aktivnosti za svaku tako identificiranu skupinu, izrada kratkoročnih, srednjoročnih i dugoročnih planova za gradivo u cjelini i svaku pojedinu skupinu gradiva uz upoznavanje osoblja s njihovim odgovornostima i ovlaštenjima u okviru tih planova, osposobljavanje osoblja i nabava potrebne opreme.

Važnost preventivne zaštite i tehničke ekspertize naglasio je i Kurt Deggeller iz Švicarske, koji je govorio o zaštiti audiovizualnoga gradiva. Kod audiovizualnoga gradiva postoji i dodatni problem što se često koriste različite definicije – u nekima se zvučni zapisi i fotografije ne smatraju audiovizualnim gradivom, dok druge definicije uzimaju u obzir i konvencionalno gradivo koje se odnosi na audiovizualni zapis. Uz to, za razliku od klasičnoga gradiva, institucije i pojedinci čijim radom ono nastaje ne obraćaju pažnju na trajnost medija, budući da pitanje pravne valjanosti kod ovoga gradiva u pravilu nije toliko istaknuto. Druga bitna razlika o kojoj treba voditi računa jest i to, što audiovizualno gradivo u pravilu ne sadrži sve informacije koje su potrebne za njegovo razumijevanje, te su informacije najčešće pohranjene negdje drugdje. U svakom slučaju, preventivna zaštita mora uzeti u obzir redovitu migraciju i prilagodbu novoj tehnologiji, uključujući i migraciju metapodataka.

Pitt Kuan Wah iz Nacionalnog arhiva Singapura predstavio je program digitalizacije i zaštite elektroničkih zapisa u tom arhivu. Primjena informacijske tehnologije u zaštiti i korištenju arhivskoga gradiva traži odgovor na četiri pitanja: koje gradi-

vo će se čuvati na ovaj način, da li digitalizirati u arhivu ili koristiti usluge specijaliziranih poduzeća, koje medije i formate koristiti i na koji način trajno čuvati i omogućiti korištenje elektroničkih zapisa. Osnovnim kriterijima za odabir tehnologije smatra njezinu trajnost i postojanost, raširenost, standardiziranost, podržavanje otvorenih standarda i ekonomičnost. Mandy Boatamitse Gilder iz Južnoafričke Republike je govorila o zaštiti usmene baštine, koja u zemljama poput Južnoafričke Republike ima posebno značenje. Zaštita usmene baštine temelji se na programima prikupljanja i zapisivanja izjava pojedinaca te se može reći da su osnovni elementi zaštite vrednovanje izvora i proizvodnja samih zapisa. U okviru druge sjednice održane su i četiri odvojene rasprave: o masovnoj i pojedinačnoj neutralizaciji, arhivskim zgradama i opremi, digitalizaciji i postupcima u slučaju nesreće.

Razvoju koncepta zaštite bila je posvećena treća sjednica. Koncept zaštite kao integrirane funkcije arhiva predstavio je Hartmut Weber iz Stuttgarta u izlaganju pod nazivom *Integrated preservation: achieving best results with scarce resources*. Kao i većina sudionika založio se za pristup zaštiti prvenstveno kao problemu upravljanja. Arhivisti se ne trebaju baviti restauriranjem, snimanjem ili digitalizacijom, to je posao specijalista za ta područja. Zaštita nije skup tehničkih postupaka, nego profesionalna zadaća za koju su karakteristični klasični elementi upravljanja: planiranje i postavljanje ciljeva, nadzor procesa i vrednovanje njihova učinka. Suočeni s obvezom da s ograničenim sredstvima osiguraju primjerenu zaštitu sve veće količine gradiva, arhivi su prisiljeni da pažljivo planiraju aktivnosti i mjere njihove učinke i osposobe se za kvalificirano donošenje odluka o načinu trošenja ljudskih i materijalnih sredstava koja su im na raspolaganju. Od četiri osnovna elementa zaštite – vrednovanje, prevencija, restauracija i konzervacija – prednost treba dati vrednovanju i prevenciji, a skupe postupke restauracije primjenjivati samo u zaštiti najvrednijih dokumenata i kada je to neizbježno. Racionalizacija u trošenju sredstava upućuje na potrebu za suradnjom među ustanovama koje čuvaju gradivo i za svojevrsnom koncentracijom programa zaštite. U nekim zemljama postoje takvi zajednički programi zaštite nacionalnog knjižnog fonda, o čemu je govorio Ralph W. Manning iz kanadske nacionalne knjižnice. Čak i u zemljama u kojima postoji duga tradicija obaveznog primjerka, nacionalne knjižnice imaju teškoća u zaštiti nacionalnog knjižnog fonda u cjelini te su upućene na suradnju i podjelu odgovornosti sa specijaliziranim i regionalnim knjižnicama. O zaštiti arhivskoga gradiva u Mađarskoj govorila je Gabriella Albrecht-Kunszeri iz mađarskog nacionalnog arhiva. Iako nacionalna politika zaštite nije formulirana u pisanom obliku, aktivnosti na području obrazovanja djelatnika u arhiva za zaštitu i određena koordinacija aktivnosti poboljšali su opće stanje zaštite te se može očekivati da će to dovesti do formuliranja nacionalne politike na području zaštite arhivskoga gradiva. Kanadska iskustva i rezultati u ispitivanju otpornosti papira na degradaciju prikazani su u prilogu P.

Gégina, D. Grattana i B. Petersa. Oni su izvijestili o rezultatima ispitivanja koje je proveo *Canadian Conservation Institute* s ciljem da utvrdi sastav i kvalitetu tzv. permanentnog papira, budući da Kanada nije bila spremna prihvatiti međunarodni standard ISO 9706. O ruskim iskustvima u zaštiti filmskog gradiva, mikrofilmskih oblika i magnetskih medija govorio je Victor A. Ustinov. Rad na ovome problemu započeo je još pedesetih godina prikupljanjem podataka o ponašanju medija u različitim klimatskim uvjetima, uz naknadna laboratorijska ispitivanja. O medijima za pohranu elektroničkih zapisa govorio je Peter Z. Adelstein iz *Rochester Institute of Technology* u Sjedinjenim Američkim Državama. U svome izlaganju osvrnuo se na postupak standardizacije koja je jedan od ključnih elemenata koji utječu na odabir medija i formata za trajnu zaštitu elektroničkih zapisa. Govoreći o svojstvima pojedinih medija upozorio je na njihov relativno kratak životni vijek i česte tehnološke promjene, kao na glavne prepreke za korištenje informatičke tehnologije kao sredstva za trajno čuvanje arhivskog gradiva.

Na administrativnoj sjednici delegata članica Međunarodnog arhivskog vijeća predstavljen je prijedlog promjena u organizaciji Međunarodnog arhivskog vijeća koji su pripremili Izvršni odbor i glavni tajnik. Predloženo je osnivanje jedne ili više "regionalnih grana" za Europu (takve regionalne organizacije postoje u ostalim dijelovima svijeta, ali ne i u UNESCO-voj Europi), jačanje uloge glavnog tajništva kroz postavljanje "portfolio" nositelja za pojedina područja djelovanja Međunarodnog arhivskog vijeća pri glavnom tajništvu i jačanje regionalnih organizacija.

Jozo Ivanović